

פתרון הבחינה בהיסטוריה א', 1 יח"ל, מועד חורף 2012

שאלון: 220, 22115

מוגש על-ידי: נעמי בלנק, רענן נוימרק, דורון קורקוס

ודוד פייער

מורים להיסטוריה ברשת בתי הספר של יואל גבע

תלמיד/ה יקרים: בחלק מהתשובות הצגנו מגוון רחב יותר של אפשרויות.

פרק ראשון – קטעי מקור

על הנבחן היה לענות על אחת מהשאלות 1-2

שאלה מספר 1- תנועות לאומיות באירופה במאה ה-19

סעיף א'

המטרות של תנועות לאומיות המופיעות בקטע:

א. **איחוד וליכוד בני העם:** כל התנועות הלאומיות פעלו לגבש את בני העם במטרה לטפח תודעה לאומית. הן דאגו לפאר ולרומם את מורשת העבר המשותף בדרכים מגוונות ושקדו על טיפוח החינוך הלאומי, כדי לחזק ולטפח את הלכידות בין כל בני הלאום. בנוסף, עסקו בטיפוח המסורת העממית: פולקלור, טקסים, לשון, אהבת המולדת, שירות צבאי כביטוי לנאמנות ללאום.

ציטוט מהקטע: "בתנועתנו הלאומית באה לידי ביטוי אחוות כל בני העם..." מקטע זה ניתן ללמוד שהכותב רואה חשיבות בליכוד השורות – גיוס כל העם למטרות התנועה הלאומית.

ב. **הקמת מדינה עצמאית:** המטרה של התנועות הלאומיות הייתה להיאבק למען הקמת מדינת לאום עצמאית וריבונית בחבל הארץ שאליו התייחסו כמולדת.

ציטוט מהקטע: "...הייעוד שלנו הוא להיות אומה... אחת ומאוחדת, בלתי תלויה ועצמאית." הכותב מציין שמטרת התנועה הלאומית היא להגשים את שאיפת העם לעצמאות/ ריבונות בחבל הארץ בו הוא חי.

שתי דרכי פעולה להשגת המטרות:

ג. **חינוך** – טיפוח השפה הלאומית, מיתוסים וסיפורי עם המלכדים את האומה, וספרות עממית.

ד. **מאבק** – הכוונה היא לכך שבני האומה צריכים להיות מוכנים להקריב קורבנות ואף להקיז דם להגשמת השאיפה למולדת עצמאית.

סעיף ב'

הדגמה של דרך הפעולה באמצעות מאבק ביחס לפעילותה של התנועה הלאומית באיטליה:

מלך פיימונטה, ויקטור עמנואל, האמין שמאבק עממי לא יצליח אם לא תוביל אותו אחת מהמדינות המרכזיות באיטליה, שתעמיד את אמצעי הכוח שלה ותנסה ליצור ברית עם מעצמה. שותף לגישה זו היה קאמיל קאבור, ראש ממשלת פיימונטה. קאבור החל להוביל את מהלך איחודה של איטליה במספר שלבים:

א. ברית פיימונטה-צרפת: צרפת שרצתה להחליש את אוסטריה הצטרפה לפיימונטה וחלקים נבחרים מצפון איטליה (כמו מילאנו) שוחררו בשני קרבות קשים. ונציה נשארה בשלטון אוסטריה בשלב זה.

ב. הצטרפות איטליה המרכזית לפיימונטה הצרפתים אמנם סייעו לאיטלקים, אך נטשו אותם במהלך הקרבות. איטלקים רבים חששו שגם הפעם כמו במהפכות קודמות הם ייכשלו. הזעם והמרירות של האיטלקים קיבלו הפעם תמיכה מצדו של קאבור שעודד מרידות במרכזה של איטליה. מרידות אלה הובילו לאיחוד מרכז איטליה עם פיימונטה, חוץ מרומא שנשארה בשלב זה בהשפעת האפיפיור.

ג. גירוש הצרפתים מדרום איטליה בעזרת גדוד של מתנדבים הוביל גריבלדי, שחזר מן הגלות, מסע ניצחון מפואר שגרש את הצרפתים מסיציליה ומשאר דרום איטליה, עד למדינת האפיפיור (ללא רומא). איחודה של איטליה הושלם עם צירופה של ונציה ב-1866, וצירופה של רומא ב-1870.

גורם שעיכב את השגת המטרות של התנועה הלאומית האיטלקית: נטישת הצרפתים את המאבק במהלך הקרבות.

שאלה מספר 2- פועלו של בנימין זאב הרצל

סעיף א'

הקשיים שעמדו בפני הרצל על פי הקטע:

א. להרצל לא היה גיבוי של תנועה או ארגון: בתחילת דרכו פעל הרצל לבדו ויצר יש מאין. הוא לא הסתייע בגוף חזק ומאורגן שיסייע לו מהטעם הפשוט שהתנועה הציונית הייתה בשלב זה בחיתוליה.

ב. להרצל לא היו מקורות מימון: כיוון שהתנועה הציונית הייתה בראשית דרכה נאלץ הרצל לממן את הפעילות מכספו ואף הסתייע באביו למטרה זו.

ג. להרצל לא הייתה השפעה בדעת הקהל העולמית: הרצל התחיל את פעילותו הציונית כאדם פרטי, אלמוני, ונדרש מאמץ עצום מצדו לפרוץ לתודעה העולמית.

הישגיו של הרצל:

- א. **פריצה לדעת הקהל העולמית:** הרצל השכיל להפוך את התנועה הציונית מפעילות של קומץ "משוגעים לדבר" לארגון אליו מופנה אור הזרקורים העולמי.
- ב. **ארגון וליכוד התנועה הציונית:** הרצל הפך את התנועה הציונית לארגון הפעיל בכל המרחב היהודי. הוקמו מוסדות לתנועה דוגמת הבנק הציוני, נקבעו כינוסים קבועים (הקונגרסים) נבחרה הנהגה מוסכמת.
- ג. **חיזוק המודעות הלאומית היהודית:** פעילותו הענפה של הרצל בתחום הדיפלומטי-מדיני ובתחום הארגוני העניקה דחיפה אדירה לשאיפות הלאומיות שקיננו בליבם של יהודים רבים בגולה.

סעיף ב'

המשא ומתן שניהל הרצל עם השלטון העות'מאני להשגת הצ'ארטר:

היעד המרכזי בשנים הראשונות לפעילותו הדיפלומטית של הרצל היה האימפריה העות'מאנית ששלטה בארץ ישראל. הרצל קיווה להשיג מהטורקים צ'ארטר להתיישבות יהודית אוטונומית בארץ ישראל. הרצל ידע שלקיסר הגרמני השפעה רבה על הסולטן הטורקי ולכן ניסה להיפגש עם הקיסר ולהשיג באמצעותו גישה לחצר הסולטן.

באוקטובר 1898 נסע הרצל לטורקיה ונפגש שם לראשונה עם הקיסר הגרמני שהיה בדרכו לארץ-ישראל. הקיסר שמע את הרצל והציע לו להעלות את רעיונותיו בכתב ולהיפגש עמו בשנית בירושלים. כחודש מאוחר יותר נפגש הרצל שנית עם הקיסר הגרמני בירושלים, אך בפגישה זו הפגין הקיסר יחס קריר לרעיונותיו של הרצל ולמעשה נסוג מכוונתו לסייע לתנועה הציונית להשיג את אישור הטורקים להתיישבות יהודית בארץ ישראל. כישלון המגעים עם הקיסר הוביל את הרצל למסקנה שיש לפנות ישירות לסולטן הטורקי ולנסות ולקבל ממנו את הצ'ארטר להתיישבות בארץ-ישראל.

במאי 1901, לאחר מספר ניסיונות שלא עלו יפה, הצליח הרצל להיפגש עם הסולטן הטורקי בקושטא (בירת האימפריה העות'מאנית) לשיחה שערכה כשעתיים. הרצל הציע לסולטן סיוע כספי לסילוק חובותיה של האימפריה העות'מאנית ובתמורה ביקש לאפשר לתנועה הציונית לקבל צ'ארטר להתיישבות יהודית בארץ ישראל בחסות הטורקים. ישוב יהודי זה טען הרצל, יהיה נאמן לטורקים ויפתח את הארץ בכוח תבונתם של היהודים. הרצל פנה לעשירי הממון היהודים בתקווה לגייס את הכסף הנחוץ לביצוע תכניתו, אך נתקל בסירוב מוחלט. למרות חוסר הצלחתו לגייס את ההון הדרוש שב הרצל ונפגש בשנית עם הסולטן הטורקי, אך בפגישה זו הבהיר הסולטן שבתמורה לכיסוי חובותיה העצומים של טורקיה הוא יאפשר התיישבות יהודית ברחבי האימפריה פרט לארץ ישראל ובתנאי שהתיישבות זו לא תהיה על בסיס לאומי. כמובן שהרצל דחה הצעה זו על הסף.

אחד מהקשיים שהוצגו בסעיף א', כפי שהוא בא לידי ביטוי במשא ומתן עם העות'מאנים:

קושי במימון: כפי שצוין הרצל קיווה להשיג את הצ'ארטר על ארץ-ישראל באמצעות סיוע כספי ניכר לעות'מאנים, אך לנוכח העובדה שמקורותיה של התנועה הציונית באותה העת היו דלים ביותר הוא נאלץ לפנות לעשירים יהודיים שלמרבה האכזבה השיבו את פניו ריקם.

פרק שני

על הנבחן היה לענות על אחת מהשאלות 3-4

שאלה מספר 3- התנועה הציונית והתנועות הלאומיות באירופה

סעיף א'

גורם אחד שסייע גם לצמיחת התנועות הלאומיות באירופה וגם לצמיחת התנועה הציונית:

התעוררות לאומית באירופה- במחצית השנייה של המאה ה-19 עוברת אירופה כולה גל של התעוררות לאומית. תנועות לאומיות שפעלו להשיג עצמאות לעמיהן קמו באיטליה, בגרמניה, בקרב העמים הסלאביים ועמים נוספים. היהודים, שהיו עדים להתפתחות לאומית זו ולמאבקים לעצמאות של העמים באירופה שאפו גם הם להקים מדינה עצמאית.

גורם שהביא לצמיחת התנועה הציונית בלבד:

אכזבה מהאמנציפציה- במרכז ובמערב אירופה קיבלו היהודים שוויון זכויות בחוק- אמנציפציה. היהודים השתלבו בחברה הכללית וקיוו להפוך לאזרחים שווים במדינותיהם, אך בתוך זמן קצר התברר שלמרות שוויון הזכויות נמשכת אפליית היהודים ובפועל הם נחשבים "אזרחים סוג ב'". רבים מהיהודים ובעיקר המשכילים שבהם, מתחילים לחפש פתרון לאומי למצוקותיהם- הקמת מדינה יהודית עצמאית.

סעיף ב'

שתי פעולות של התנועה הציונית בגולה בתחום החינוך והתרבות:

טיפול שפה לאומית

למנהיגי התנועה הציונית היה ברור שלא תיתכן תחייה לאומית של העם היהודי ללא תחיית השפה העברית. את עיקר המאמץ להפיכת העברית לשפה מדוברת בארץ ישראל הוביל אליעזר בן יהודה. ב-1899 הקים בן יהודה את "ועד הלשון העברית" שפעל להפיכת השפה העברית לשפה חיה ומדוברת. מפעל חייו של בן יהודה היה המילון העברי הגדול "מילון הלשון העברית הישנה והחדשה" בו ריכז את כל אוצרות השפה העברית בכל שנות קיומה והוסיף את חידושי הלשוניים. גם בגולה החלה פעילות להפצת השפה העברית ולהפיכתה לשפתו הלאומית של העם היהודי. בתחילת המאה ה-20 קמו אגודות ברוסיה, בארגנטינה ובמקומות נוספים שפעלו לקדם את השימוש בעברית כשפת דיבור ולימוד בבתי הספר. ב-1909 התכנסה בברלין ועידה עולמית ראשונה של השפה העברית ובה הוכרזה העברית כשפתו הלאומית של העם היהודי. לאחר המהפכה הקומוניסטית ברוסיה (1917) הוקמה רשת "תרבות" לטיפול התרבות והחינוך העבריים, הלשון העברית וספרותה והפצתם בקרב יהודי הגולה. בתוך זמן קצר הקימה "תרבות" רשת רחבה של בתי ספר יסודיים, תיכוניים ומוסדות להכשרת מורים שפעלו בפולין ובליטא. בתי הספר של "תרבות" שימשו מרכזים לפעילות תרבותית, עברית וציונית.

עיתונות וספרות

כחלק מתהליך התחייה הלאומית של העם היהודי והתבססות התנועה הציונית החלו מופיעים עיתונים וספרים, חלקם כתובים בעברית. ב-1897 ייסד הרצל בוינה שבועון ציוני בשפה הגרמנית ("העולם") שפעל רבות להפצת הרעיון הציוני, ההיסטוריה של עם ישראל והביא מידע רב על הנעשה ביהדות ועל בעיותיו המדיניות והכלכליות של העם היהודי. לעיתון, ששימש ביטאונה הרשמי של התנועה הציונית הייתה מהדורה בעברית שסיפקה מידע על חיי היהודים בארץ ובגולה. בארץ ישראל הקים אליעזר בן יהודה את עיתון "הצבי" ובו הטיף לתחיית השפה העברית. העיתון שימש מכשיר חשוב בהפצת השפה העברית וחידושה. בן יהודה פרסם גם עיתון ילדים ראשון בשפה העברית ("עולם קטן"). בתחום הספרות מתחילים לפעול בתקופה זו סופרים לאומיים הכותבים בעברית ומעודדים את הפעילות הציונית ובהם: אחד העם, שאול טשרניחובסקי, חיים נחמן ביאליק.

הפעילות תרמה לחיזוק התודעה הלאומית כך:

טיפול השפה העברית סייע לחיזוק התודעה הלאומית של היהודים בגולה כיוון שעד לאותה העת דיברו היהודים בשפת המקום בו הם חיו והעברית הייתה שפת קודש בלבד. זו הייתה שפה מתה וכאשר החלו בני נוער, משוררים, סופרים ואנשי תרבות לעשות שימוש בעברית להבעת שאיפותיהם לעצמאות עם ישראל בארצו, הדבר חיזק את התחושות הלאומיות.

שאלה מספר 4- היישוב היהודי בארץ- ישראל בזמן מלחמת העולם הראשונה

סעיף א'

השלטון העות'מני פגע בעשייה הציונית: בקרב התורכים התעורר חשש שהיישוב היהודי בארץ ישראל יסייע לבריטניה, העומדת בשערי ארץ ישראל, לפלוש לארץ ולדחוק את התורכים מארץ ישראל. על רקע זה הוקם משטר צבאי נוקשה ביותר. המושל התורכי ג'מל פחה הגביל את היישוב היהודי, ואף ניסה בפעולותיו להרוס את המפעל הציוני.

הצעדים שנקט היו:

- א. היישוב בארץ נותק מאירופה בגלל המלחמה. הופסקו כספי הסיוע והתמיכה הן ל"יישוב הישן", שנהנה מכספי החלוקה והן ליישוב החדש. רבים ביישוב סבלו מרעב ואף מתו מחרפת רעב. גם מוסדות חינוך ובריאות ניזוקו מהיעדר תקציבים, ונאלצו להפסיק את פעילותם.
- ב. התורכים היו במצב קשה ביותר, ולכן הטילו מס מיוחד לצורכי מלחמה, החרימו מצרכי מזון ויבולים, החרימו כלי עבודה ואמצעי תובלה. ציוד חקלאי שנאסף במשך שנים הוחרם, וכך נגרם נזק כבד ביותר לייצור החקלאי. רבים גויסו לעבודות בנייה במסגרת המאמץ המלחמתי.
- ג. בזמן המלחמה ביטל השלטון התורכי את הקפיטולציות, ודרש מכל הזרים לקבל אזרחות עות'מאנית או לעזוב את הארץ. כל אדם שהסכים לקבל אזרחות עות'מנית, היה חייב להתגייס לצבא העות'מאני.
- ד. התורכים אסרו שימוש בשפה העברית, הנפת הדגל הציוני, מכירת קרקעות ליהודים או החזקת נשק.

סעיף ב'

ארגון ניל"י הוקם כדי לסייע לבריטניה לכבוש את ארץ ישראל מידי התורכים.

דרכי הפעולה של הארגון:

- א. אהרון אהרונסון שהיה אגרונום במקצועו, והקים בעתלית תחנה מדעית ראשונה מסוגה בארץ לניסיונות להשבחת זני דגן, עמד מטעם התורכים בראש המאבק בארבה שהתפשט בארץ. במסווה זה נע בחופשיות ממקום למקום, אסף מידע מודיעיני חיוני לבריטים, ואף גייס חברים נוספים למאבק של ניל"י. חברו אבשלום פיינברג שעסק בפעולות אבטחה באזור זיכרון יעקב במסגרת "הגדעונים" הצטרף למאבק, ונהרג מאוחר יותר בשליחות ניל"י ליד אל-עריש.

ב. העביר לבריטים מידע חיוני באמצעות איתותים מחוץ זיכרון יעקב לספינה בריטית ששהתה במקום ובשימוש ביוני דואר. המידע שהועבר סייע לבריטים לאתר את מקומות הריכוז של הצבא התורכי ברחבי הארץ, ולתכנן את התקפתם הצבאית על הארץ. לדוגמה, המחותרת הודיעה על ריכוז צבא תורכי גדול באזור עזה, ולעומת זאת, על היעדר כוחות צבא באזור באר שבע. הצבא הבריטי בהנהגתו של הגנרל אלנבי חדר לארץ דרך באר שבע, וניצח במערכה.

פרק שלישי - ממדינת מקדש לעם הספר

על הנבחן היה לענות על שתיים מהשאלות 5-7

שאלה מספר 5 - ההלניזם והחברה ביהודה

סעיף א'

המניעים של יהודים לאימוץ התרבות ההלניסטית:

- א. השפעת קיומו של שלטון ומנהל מלכותי הלניסטי - השלטון ההלניסטי ביהודה היווה גורם בעל השפעה לחיזוק תהליך ההתייוונות, בשל כמה סיבות:
- רצונם של המלכים, במיוחד מבית סלבקוס, להחדיר את התרבות ההלניסטית בקרב תושבי יהודה, זאת במטרה ליצור אחידות כלכלית ותרבותית שתקל על השליטה והמסחר.
 - לתושבים בעלי אזרחות יוונית היו יתרונות במישור הכלכלי והפוליטי, התקרבות לשלטון אפשרה השתלבות במשרות בכירות לשם קבלת טובות הנאה.
 - על מנת לשאת ולתת עם השלטון היווני היה צורך בידיעת השפה היוונית.
- ב. השפעה של הפוליס ההלניסטית - יהודים רבים התגוררו בערי הפוליס ובקרבתן. במקומות אלו השתייכו היהודים לאותן מסגרות ארגוניות כמו היוונים. בנוסף יהודים אלה קיימו קשר יומיומי עם היוונים (סוחרים, גובי מסים, ממשלה, חיילים) והם אימצו לעצמם לשון, לבוש, סגנונות בנייה יווניים ועוד.
- ג. ההתייוונות שימשה "כרטיס כניסה" - כתוצאה מההתייוונות זכו המתיוונים לקידום במעמדם האישי, קבלת אזרחות של הפוליס, קבלת רישיונות לגביית מסים בשם המלך ולרישיונות מסחר.

ד. **השקפה של סובלנות ופתיחות** - היו קבוצות בקרב היהודים שראו בהתייוונות דרך להפגין פתיחות כלפי תרבות נוכרית שונה מבלי שהם חשו בסתירה של תרבות זו מול מצוות היהדות.

ה. **משיכה אל התרבות ההלניסטית** - התרבות ההלניסטית ביטאה יופי, הערצה לתרבות הגוף וליופיו והשכלה והיו שנמשכו אליה.

הדגמת השפעת התרבות ההלניסטית על אחד מהאישים שנלמדו: בית טוביה

מקום מושבה של המשפחה היה בעבר הירדן המזרחי, שם היו להם אדמות רבות. טוביה חיזק את מעמדו כאשר נשא לאישה את אחותו של הכהן הגדול (חוניו ה-2) וכך נעשה מקורב גם לכהונה הגדולה. בשלב מסוים כאשר נוצרה מתיחות בין הכהן הגדול לשלטון היווני, ניצל יוסף בן טוביה את המתיחות כדי לקבל לידיה את סמכות חכירת המסים בארץ ישראל, סמכות שבאופן מסורתי הייתה בידי הכהן הגדול.

תפקיד זה הגדיל את עושרם של בני המשפחה ובתוקף תפקידם הם באו במגע קרוב עם האצולה ההלניסטית. הם אימצו לעצמם מנהגים הלניסטיים, כמו שמות יוונים, לבוש יוני, שפה יוונית, השתתפות במסיבות וחגיגות יוניות, חינוך הילדים על ידי מחנכים יוונים, ובעיקר מימוש צרכים אישיים לצורך שאיפות פוליטיות.

יוסף בן טוביה גבה מסים עבור המלך היווני, במשך 22 שנה בארץ ישראל. הוא פעל בתקיפות וממניעים אישיים היה מוכן לוותר על המסורת והמוסר. הוא העניש קשות את אילו שלא עמדו בתשלום המסים, הוא התעלם מצורכי העם, התנכר לחברה היהודית והתרחק מערכיה. ישנן עדויות שמשפחות אצולה נוספות נהגו באופן דומה.

סעיף ב'

החסידיים התנגדו לתהליך ההתייוונות :

החסידיים היו הקבוצה המובילה בהתנגדות להתייוונות. הם היו בני השכבות העממיות בירושלים, ובהם סוחרים זעירים ובעלי מלאכה. החסידיים שאפו להחזיר את חוקי התורה. הם ראו במאבקם נגד ההתייוונות גם מאבק חברתי נגד המתיוונים שבאו מהמעמד הגבוה. החסידיים התנגדו לערכי התרבות היוונית שהיו מנוגדים לערכי התורה. הם התנגדו לכך שיהודים אימצו בילויים הלניסטיים ומנהגי פולחן הלניסטיים ודחקו את הדת היהודית ממעמדה הבלעדי.

אחת מהפעולות:

בשנת 168 לפנה"ס אנטיוכוס יוצא למסע צבאי למצרים, שם נעצר על ידי משלחת סנטורים מרומא שמוסרת לו אולטימטום לעזוב את מצרים ולשוב מיידית לסוריה.

בירושלים מתפשטת שמועה שאנטיוכוס נהרג. בתגובה פורצות מהומות בירושלים נגד **מנלאוס** והוא מודח על ידי העם. יאסון שב לירושלים בראש כוח של תומכיו ומעוניין לשוב למשרת הכהן הגדול. החסידים משתלטים על השלטון ולא ממנים כהן גדול חדש, הם מגרשים את יאסון מהעיר, ומבטלים את שלטון המתיוונים מתוך כוונה לבטל את הפוליסאנטיוכיה בירושלים.

שאלה מספר 6- גזרות אנטיוכוס

סעיף א'

הגזירות הדת שהטיל אנטיוכוס על היהודים:

א. בתחום הדתי: אנטיוכוס הטיל על היהודים הגבלות על קיום מצוות "עשה" של התורה:

- נאסרה שמירת שבת.
- נאסר על יהודים לקיים מצוות מילה.
- יהודים אולצו לאכול בשר חזיר.
- נאסר על יהודים ללמוד תורה. ספרי תורה הועלו באש ע"י אפולוניוס-שר צבאו של אנטיוכוס. שריפת הספרים הייתה חלק מהמזימה לחסל את הדת היהודית.
- חילול בית המקדש - בית המקדש חולל ע"י היוונים ועל המזבח הוקם פולחן אלילי בדמות פסלו של האל זאוס. המטרה הייתה להדגיש את אופיו ההלניסטי של המקדש ואת האיסור לקיים את מצוות הדת היהודית. שמו של המקדש שונה והוא נקרא ע"ש האל זאוס. בנוסף, היוונים הקימו במות ופסלי אלילים נוספים בכל ערי השדה ביהודה.

ב. גירוש יהודים מירושלים והקמת החקרא- יהודים רבים גורשו מירושלים במטרה לחזק את היסודות החברתיים ההלניסטיים. לעיר הובאו חיילים יוונים. על מנת להבטיח את אחיזת המתישבים ונאמניו של אנטיוכוס בעיר. מול בית המקדש הוקמה מצודה צבאית שנקראה החקרא והיא שימשה את חיל המצב היווני.

ג. בתחום הכלכלי- הכבדת עול המיסים על האיכרים היהודים.

הגזירות היו צעד חריג מהסיבות הבאות:

- א. בעולם העתיק שהיה עולם פוליתאיסטי, לא היה מקובל לכפות גזירות בתחום הדת.
- ב. התרבות ההלניסטית זו שילבה את תרבות יוון עם תרבויות המזרח. הכובשים ההלנים ראו בכיבוש שליחות תרבותית והם דרשו מהעמים הכבושים לאמץ את התרבות ההלנית. המיזוג לווה בסובלנות ולא בכפייה.

סעיף ב'

העמדה של כל אחד מהצדדים בויכוח ביחס להמשך הלחימה:

התומכים בהמשך הלחימה -

- א. יהודה המכבי "קיבל תאבון" מהניצחונות בשלב הראשון ורצה לנצל את ההתלהבות שעורר שחרור המקדש כדי לנסות להשיג גם עצמאות מדינית ושחרור מוחלט מהיוונים.
- ב. ישנם מספר מקורות אשר מציינים שיהודים מקהילות שונות מרוחקות מיהודה פנו ליהודה המכבי וביקשו ממנו שיסייע להם. במיוחד על רקע העובדה שהאוכלוסייה ההלניסטית ניצלה את המרד כדי לפגוע באוכלוסייה היהודית, למרות ביטול גזרות הדת.
- ג. לאור העובדה שהכהן הגדול בירושלים מנלאוס השתייך למתייוונים הניצחון שהושג עדיין לא היה שלם ונוצר חשש שלאחר ירידת ההתלהבות הוא(הכהן) ינצל את מעמדו כדי להחזיר את אורח החיים היווני לירושלים.

המתנגדים להמשך הלחימה - חלק גדול מהמצטרפים למרד, הצטרפו בשל המאבק הדתי. ביטול הגזרות, החזרה לחוקי האבות, שחרור בית המקדש-חיידוש הפולחן ועבודת הקודש השלימה מבחינתם את שאיפותיהם, החסידים ונאמני התורה אף היו מוכנים להסכיף עם הישארותו של אלקימוס ככהן גדול. הם היו עייפים מהמאבק הרוחני וחלק גדול מהם חזר לביתם.

שאלה מספר 7- מירושלים ליבנה

סעיף א'

תוצאות המרד ברומאים בתחומים הבאים:

התחום הכלכלי – משבר כלכלי: במהלך המרד ברומאים ישובים רבים נשרפו, החקלאות נפגעה והפעילות הכלכלית שותקה. הפגיעה הייתה גדולה במיוחד בירושלים וסביבותיה. יבולים רבים הושחתו ועצים רבים נכרתו ע"י המורדים וע"י חיילים רומים. לאחר המרד הרומאים הפקיעו אדמות מיהודים. כתוצאה מהפקעת הקרקעות איכרים רבים ירדו מנכסיהם והפכו לאריסים. בכל זאת

יהודים החזיקו במרבית הקרקעות בארץ. הרומאים הטילו על היהודים מיסים כבדים כמו דמי אריסות ששולמו ביבולים או בכסף, מס קרקע ומס גולגולת. מס שתי הדרכמות או המס היהודי הוטל על כל היהודים שחיו בשטחי האימפריה הרומית ונועד לאחזקת מקדש יופיטר-ראש האלים. מס זה החליף את תרומת מחצית השקל שהיהודים נהגו להעלות לבית המקדש עד החורבן. מס זה השפיל את היהודים ופגע ברגשותיהם בגלל ההיבט הדתי והלאומי שבו. יהודים חויבו בעבודות כפייה כמו תיקון דרכים. לעיתים הרומאים החרימו בהמות עבודה של יהודים לצורכי עבודות הכפייה.

התחום הדמוגרפי – פגיעה באוכלוסייה היהודית ודלדול הישוב: המרד הביא להתחזקות האוכלוסייה הנוכרית ולשיפור במעמדן של הערים הנוכריות. למשל יפו שמרבית תושביה היו יהודים, שוקמה והפכה לעיר נוכרית. קיסריה קיבלה מעמד של קולוניה ואזרחיה היו פטורים מתשלום מס גולגולת ומס קרקעות. בנוסף, כתוצאה מהמרד נהרגו יהודים רבים. חלקם בעת מלחמת האחים שהתנהלה בירושלים וחלקם במלחמה עם רומא. יהודים נוספים נמכרו לעבדות והיו ששימשו במשחקי לודר-מאבק בין חיות לבני אדם. הרומאים לא הגלו יהודים מהארץ. למרות הדלדול באוכלוסייה היהודים המשיכו להוות רוב בארץ גם לאחר החורבן, בעיקר באזורים יהודיים. יהודים רבים נהרגו בעיקר בירושלים וסביבותיה שתושביה גילו התנגדות לרומאים. לעומת זאת בערי הגליל שנכנעו לרומאים כמעט ולא היו הרוגים. למרות ההרג הרב עדיין היו היהודים רוב בתוך כלל תושבי הארץ. ממדי ההרס לא היו שווים בכל מקום. ערים שלא נכנעו לרומאים נכבשו ונהרסו, סביבתן החקלאית הועלתה באש. ערים שקיבלו את הרומאים כמו טבריה וציפורי לא נפגעו.

התחום החברתי - היעלמותם של כיתות ומעמדות חברתיים: לחורבן היו תוצאות חברתיות מרחיקות לכת. השכבות החברתיות העשירות, שכוחן הפוליטי ועושרן בא להן מתוקף שליטתן במקדש, התמוטטו. עשירים רבים ירדו מנכסיהם והפכו עניים. משפחות הכהונה הגדולה איבדו את כוחן הכלכלי ואת מעמדם כקבוצת הנהגה. לעומת זאת יהודים ששיתפו פעולה עם הרומאים שיפרו את מצבם הכלכלי ואת מעמדם החברתי. גם כת הצדוקים שהתבססה על המעמד הגבוה נעלמה. האיסיים-כת מדבר יהודה נכחדה במלחמה שניהלו הרומאים במדבר יהודה. שרידיהם נקלטו בכיתות נוצריות שהאמינו בהמשך קיומה של הנבואה. שרידי הסיקריים נמלטו למצרים. הם ניסו להמריד את היהודים נגד הרומאים, אולם הם נתפסו, עונו והוצאו להורג.

סעיף ב'

מנהגים באורח החיים היהודי שקיומם הופסק בגלל חורבן בית המקדש:

כתוצאה מהחורבן לא ניתן היה לקיים את המצוות הקשורות בו:

- א. משרת הכהן הגדול התבטלה ואיתה עבודת הקורבנות ומתן תרומות ומעשרות לכוהנים וללווים.
- ב. העלייה לרגל נפסקה.
- ג. המנהג של כפרת עוונות נפסק ובמקומו קבע רבן יוחנן בן זכאי את גמילות החסדים.

שתי פעולות של מנהיגי המרכז ביבנה שמטרתן לעצב חיים יהודיים ללא מקדש:

תקיעה בשופר בראש השנה: הכוהנים נהגו לתקוע בשופר בראש השנה שחל בשבת רק בבית המקדש. התקיעה הייתה חלק מטקס הקרבת הקורבנות של ראש השנה. בדורות האחרונים שלפני החורבן התפשט נוהג התקיעה בשופר רק בראש השנה שחל בימי חול אל בתי הכנסת בארץ. לאחר החורבן היו שביקשו לבטל את התקיעה בשופר בטענה שהקורבנות התבטלו. רבן יוחנן תיקן תקנה שקבעה כי מותר לתקוע בשופר בראש השנה שחל בשבת רק במקום שיושב בו בית הדין הגדול. מכיוון שבית הדין הגדול עבר ליבנה הרי שיש לתקוע בשופר בראש השנה שחל בשבת כפי שנהגו בבית המקדש. באמצעות תקנה זו רבן יוחנן חיזק את מעמדו של המרכז ביבנה וניתק את פעולת התקיעה בשופר מבית המקדש.

נטילת לולב מחוץ למקדש: נטילת לולב הייתה חלק מטקס שנהג בבית המקדש בחג הסוכות. במהלך הטקס נהגו להרים את הלולבים ולהקיף את המזבח. נטילת לולב התקיימה במשך שבעת ימי חג הסוכות בבית המקדש. בישובים אחרים רק ביום הראשון של החג. רבן יוחנן קבע שכל אדם בכל ישוב ייטול לולב במשך שבעה ימים כזכר למקדש. כך ביקש רבן יוחנן לעצב מחדש את היהדות ולמלא את החלל שנוצר בעקבות החורבן. יחד עם זאת הוא רצה לשמור על התקווה לבנות את בית המקדש מחדש.

שאלות 14-18 מיועד רק לתלמידים שאושר להם מבחן מותאם

על הנבחן היה לענות על שלוש מהשאלות 14-18

שאלה מספר 14

שני מאפיינים של תופעת הלאומיות המודרנית :

א. תנועה לאומית מודרנית שואפת ונאבקת להקמת מדינה עצמאית בטריטוריה שהתנועה הלאומית רואה בה כמולדת.

ב. טיפוח תודעה לאומית בקרב בני הלאום. בניית זהות לאומית באמצעות: יצירת תרבות משותפת המורכבת מסמלים, מיתוסים, שפה, זיקה לדת, היסטוריה משותפת. והחייאת מסורות משותפות.

שאלה מספר 15

הבעיה של העם היהודי בגולה ופתרונה על פי ספרו של הרצל "מדינת היהודים" :

ב-1896 פרסם הרצל ספר שנקרא "מדינת היהודים": ניסיון לפתרון מודרני של השאלה היהודית". הרצל מנתח את הבעיה היהודית ומגדיר אותה כבעיה לאומית. היהודים הם לאום בתוך לאום, והם שונים מסביבתם מבחינה תרבותית, חברתית וכלכלית. השנאה כלפי היהודים היא בשל שונותם על רקע לאומי. לכן לדעתו האנטישמיות היא תופעה שאין לה פתרון, היא מסכנת את קיומו הפיזי של העם היהודי, וככל שיעבור זמן, היא תביא לאסונות גדולים יותר. היא בעיה לאומית ולא בעיה אישית, ובכך היא שונה משנאת ישראל ההיסטורית.

לכל מקום שאליו ילכו היהודים תרדוף אותם האנטישמיות, היא נמצאת בכל מקום, ולא ניתן לבלום אותה.

לכן חייב להיות רק פתרון אחד והוא הפתרון הלאומי.

הרצל מציין כי היהודים ניסו למצוא במשך השנים פתרונות לבעיה היהודית. הם היגרו ממקום למקום או התבוללו, כלומר השתלבו בחברה הסובבת אותם. שני הפתרונות הללו לא פתרו את תופעת האנטישמיות או עקרו אותה, שכן היהודים הם הגורם של תופעה זו.

את תופעת האנטישמיות אפשר לפתור רק במציאת טריטוריה שתהיה מוכרת על ידי העמים כולם ומקובלת עליהם.

שאלה מספר 16

טיעונים של התומכים בהצעת אוגנדה:

- א. אוגנדה תשמש מקום ריכוז של היהודים עד שיקבלו צ'ארטר על ארץ ישראל, מקום ריכוז שיקל על עלייתם עם קבלת הצ'ארטר.
- ב. אוגנדה תשמש "מקלט לילה" ליהודי רוסיה שנתונים בסכנה מיידית. מקלט הלילה הזמני יאפשר גם חינוך לאומי עד לקבלת הצ'ארטר.
- ג. המשא ומתן עם בריטניה מעניק לציונות הכרה, מעמד בינלאומי וכבוד. זוהי הפעם הראשונה בה מכירה מעצמה בשאיפות הלאומיות של העם היהודי.

טיעונים של המתנגדים לה:

- א. "מקלט הלילה" יגזול מהיהודים את הכוחות והמשאבים המיועדים לארץ ישראל. המקלט הזמני עלול להפוך לפתרון קבע.
- ב. תכנית אוגנדה סותרת את תכנית באזל(אין ציונות ללא ציון). היהודים שקשורים לארץ ישראל לא יעלו עליה המונית למקום כמו אוגנדה.
- ג. אי אפשר לבטל את הקשר לארץ ישראל בהחלטת רוב בקונגרס-זוהי פגיעה בעקרונות היסודיים של הציונות.

שאלה מספר 17

השיקולים של התנועה הציונית לנקוט עמדה ניטראלית במלחמת העולם הראשונה:

- א. חשש מנקמה תורכית ביישוב היהודי בארץ. חברי ההנהלה הציונית חששו לעמוד לצדן של מדינות ההסכמה (ארה"ב, צרפת ובריטניה). חששם נבע מכך שתמיכה באויבי האימפריה העות'מאנית עלולה להחמיר את מצבם של יהודי א"י שהיו תחת החסות העות'מאנית.
- ב. חשש לפגיעה ביהודים בארצות מולדתם. כל תמיכה של ההסתדרות הציונית בצד מסוים במלחמה, תיפגע ביהודים החיים בצד השני ובאינטרסים של התנועה הציונית.
- ג. יהודים שרתו בצבאות של שני המחנות: כמעט בכל הארצות שהשתתפו במלחמה שרתו יהודים בצבא והשתתפו בקרבות. תמיכה בצד אחד בלבד תיתפס כנטישת יהודי הצד השני.

שאלה מספר 18

"הועד להקלת המשבר" הוקם בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה. המלחמה גרמה שיתוק בהתפתחות היישוב היהודי בארץ ישראל, וסיכנה את קיומו. האימפריה העות'מנית שהייתה בסכנת התמוטטות והתפוררות, הקשתה על היישוב היהודי בארץ ישראל, והחלה לנצל אותו כלכלית וצבאית לצרכיה.

פעולותיו של הועד: אספקת לחם, פיקוח על המחירים וסיוע למובטלים. הועד פעל בתחילה בתל אביב ואח"כ הרחיב את פעילותו למושבות נוספות ברחבי הארץ. במושבות הללו הוקמו ועדים דומים שהצטרפו לוועד התל אביבי. כך הפך הועד לארגון כלל ארצי, וסייע באספקת מזון ובמציאת מקומות עבודה. הועד החל לצבור מזון במחסנים ולחלקו בצורה שווה ומסודרת בין היישובים השונים.